

Institut za uporedno pravo

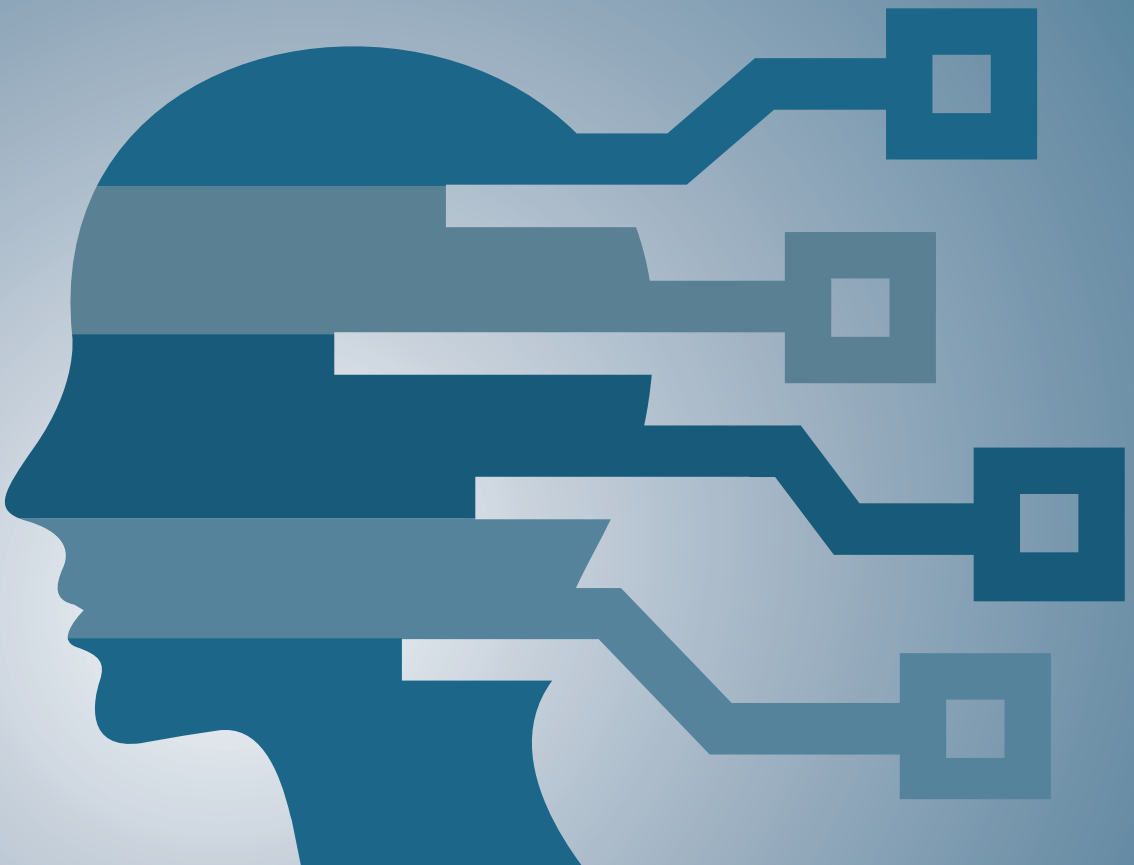

Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар
САНУ

Приредио / Edited by: Драган Прља

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Изавачи

Институт за упоредно право, Београд
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и
дигитални центар САНУ

Published by

Institute of Comparative Law, Belgrade
Serbian Academy of Sciences and Arts
Audiovisual Archive and Center for
Digitization of SASA

За издаваче

Владимир Чоловић
Радослав Зеленовић

For the Publishers

Vladimir Čolović
Radoslav Zelenović

Рецензенти

Проф. др Стеван Лилић
Проф. Иоана Васиу
Проф. др Митар Лутовац

Reviewed by

Prof. dr Stevan Lilić
Prof. Ioana Vasiu Ph. D.
Prof. dr Mitar Lutovac

Лектура и коректура

Невенка Жалац

Proofreading

Nevenka Žalac

Тираж

500

Copies

500

ISBN 978-86-80186-24-5 (ИУП)
ISBN 978-86-7025-745-0 (САНУ)

ISBN 978-86-80186-24-5 (ICL)
ISBN 978-86-7025-745-0 (SASA)

Припрема и штампа

Досије студио, Београд

Prepress and Printing

Dosije studio, Belgrade

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Приредио / Edited by
Драган Прља

Београд, 2017

Издавање ове књиге и одржавање научног скупа финансијски су помогли
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

© Институт за упоредно право, 2017.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР/FOREWORD	7
<i>Марио Рељановић, Драјан Прља</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – НОРМАТИВНИ АСПЕКТИ / DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA – NORMATIVE ASPECTS	9
<i>Ана Бајрићевић</i>	
ПРАВНИ ОКВИРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ У СРБИЈИ / LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE: INTERNATIONAL STANDARDS AND CONDITIONS IN SERBIA.....	23
<i>Дражен Церовић</i>	
ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ / LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO.....	35
<i>Андреј Дилићенски</i>	
СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ ВЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ / COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE	55
<i>Јелена Косић, Милош Сјанић</i>	
НАДЛЕЖНОСТИ У ПОСТУПКУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА – УПОРЕДНОПРАВНА ИСКУСТВА / COMPETENCES OF STATE AUTHORITIES DURING CULTURAL HERITAGE'S DIGITISATION PROCEDURE – EXPERIENCES FROM THE COMPARATIVE LAW.....	69
<i>Гордана Гасми, Вања Кораћ, Сања Прља</i>	
ЕВРОПСКА УНИЈА И ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / EUROPEAN UNION AND DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE	83
<i>Драјан Јовашевић</i>	
ЗАШТИТА БЕЗБЕДНОСТИ ДИГИТАЛНИХ БАЗА ПОДАТАКА О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ СРБИЈЕ / SECURITY PROTECTION OF THE DIGITAL DATABASES OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF SERBIA.....	93

<i>Иза Разија Мешевих</i>	
АУТОРСКОПРАВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / COPYRIGHT ISSUES AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE.....	111
<i>Миодраг Савових, Данило Рончевих</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE.....	131
<i>Нашаша Мрвић Пејрових, Владимир Чолових</i>	
УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА / COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE	147
<i>Катица Томић</i>	
ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА / THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	157
<i>Никола Паунович</i>	
ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА / IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET	169
<i>Драгана Столић, Тајјана Брзуловић Сјанисављевић</i>	
ДИГИТАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – RHAIDRA: ПРАВНИ АСПЕКТ / DIGITAL REPOSITORY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE – RHAIDRA: LEGAL ASPECT	181
<i>Јелена Машијашевић, Јоко Драгојловић</i>	
ДИГИТАЛНА АГЕНДА ЗА СРБИЈУ – ПРИОРИТЕТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА И ЗНАЧАЈ ЗА ОБЛАСТ КУЛТУРЕ / DIGITAL AGENDA FOR SERBIA – PRIORITIES OF STRATEGIC DOCUMENTS AND THE IMPORTANCE FOR CULTURE.....	193

ПРЕДГОВОР

Дигиталне технологије и интернет омогућили су потпуно нови ниво заштите културне баштине, као и нове облике доступности дигитализоване културне баштине у сврху забаве, образовања, истраживања и обављања разних послова у домену културе. Нове могућности, наравно, обилују и новим изазовима којима морамо да изађемо у сусрет. Ти изазови су техничке природе, организационе природе, научне природе, па и правне природе. Правно уређивање области дигитализације културне баштине у складу са савременим трендовима од изузетног је значаја за успех процеса дигитализације културне баштине. Нажалост правни аспекти дигитализације културне баштине већ су годинама запостављени, а процес дигитализације траје скоро двадесетак година. Недостатак правне литературе из области дигитализације културне баштине настојали смо да ублажимо објављивањем овог зборника радова са научне конференције одржане 19. октобра 2017. г. у Београду под називом „Правни аспекти дигитализације културне баштине“.

У овој књизи представљено је четрнаест рецензираних оригиналних научних радова који обухватају питања нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније, питања међународних правних стандарда за дигитализацију културне баштине, питања судских случајева везаних за дигитализацију културне баштине и њену доступност у сајбер простору, питања заштите безбедности дигитализованих података, питања ауторских права и интелектуалне својине везаних за дигитализацију културне баштине, питања управљања колективним правима, питања проблема одговорности у процесу аутентификације уметничких дела, питања значаја израде база података о украденим културним добрима, као и нека друга правна питања везана за дигитализацију културне баштине. У књизи су представљени и неки примери из праксе, као што је то пример дигиталног репозиторија Универзитета у Београду – Phaidra.

Почетни корак у обједињавању знања из области правних аспеката дигитализације културне баштине је направљен, а надамо се да ће се истраживање у овој области наставити, да ће се резултати тих истраживања објављивати, и да ће у будућности дигитализацију културне баштине пратити адекватно уређена многобројна правна питања.

Београд, 2017.

Приређивач

ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАТАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА

Апстракт

Дигитализација културне баштине постоје један од најважнијих циљева развоја културе савремене доба. Иако су примарни циљеви у овој области јачање институционалног оквира кроз доношење нових закона или измене и доношење постојећих као и јачање капацитета надлежних органа за заштити културне баштине, аутор се у раду бави анализом значаја израде база података о украденим културним добрима. Наиме, упркос томе што би интернет требало да буде коришћен као главно средство представљања дигитализоване културне наслеђа, у пракси се често злоупотребљава у циљу вршења кривичних дела незгољене трговине. Имајући у виду да је Савет министара Савета Европе 19. маја 2017. године усвојио Конвенцију о кривичним делима која се односе на културна добра аутор посебно разматра њена решења. Основни циљ рада је да докаже узрочноследицну везу између коришћења интернета и вршења незгољене трговине преко интернета. С тим у вези идеја рада је да је у циљу спречавања незгољене трговине преко интернета неопходно усвојити базе података о украденим културним добрима, те развијати међународну сарадњу у борби против кривичних дела која се односе на културна добра.

Кључне речи: базе података, културна добра, интернет, дигитализација, незгољена трговина

1. УВОД

Дигитално наслеђе чине компјутерски засновани материјали трајне вредности које треба очувати за будуће генерације. Дигитални материјали обухватају текстове, звучне снимке, снимке низа покретних или непокретних слика, базе података, графику и веб странице.¹ С тим у вези, дигитализација културног наслеђа и савременог стваралаштва треба да буде закон-

* Истраживач стипендиста Института за криминолошка и социолошка истраживања и докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду, e-mail: dzoni925@gmail.com.

1 UNESCO, Concept of Digital Heritage, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/preservation-of-documentary-heritage/digital-heritage/concept-of-digital-heritage/>, 15.07.2017.

ски дефинисана као културна активност. Једном дигитализовано културно наслеђе и савремено стваралаштво треба да се користе за развој нових услуга и производа тако да се омогући њихово истраживање и примена у науци, образовању, економском развоју земље и очувању националног идентитета, при чему интернет треба да буде коришћен као главно средство његовог представљања.² Ипак, имајући у виду да културна добра често бивају украдена, илегално увезена или извезена чиме се ствара прилика за њихово незаконито стављање у промет путем интернета, један од императива у области заштите културног наслеђа Републике Србије у наредном периоду мора бити израда база података о украденим културним добрима, ради успостављања ефикасне и брзе размене информација са другим релевантним државним органима. Стога, охрабрује што је Нацртом Националне стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године то предвиђено као један од институционалних циљева.³ Приликом стварања домаћих база података државни органи треба да се ослоне на базе података које су развили надлежни међународни субјекти у борби против незаконите трговине културним добрима, као што је Интерпол, Међународни савет музеја (у даљем тексту: МСМ) и други субјекти. С тим у вези, на међународном плану је примећено да велики изазов у борби против илегалне трговине културним добрима представља продаја опљачканих предмета на интернету путем нпр. Facebook, eBay или путем апликација за мобилне телефоне (WxatsApp, FaceTime итд.).⁴ Један од бројних случајева илегалне продаје културних добара је пример стављања у промет путем интернета Цигли Набукодоносора II из Ларсе (Ирак) на којима је утиснут нео-Вавилонски натпис који означава обнову храма Шамаш у Ларси од стране краља Набукодоносора II. Сматра се да су Цигле преузете са локације Ларса током пљачке 2003. године, да би од 2005. примере ових предмета било могуће наћи на продаји путем интернет платформи. Такође, о илегалном промету културних добара сведочи пример предмета са Египатске прединастијске локације Ма'ади који су украдени из складишта Универзитета у Каиру 2002. године, да би 2004. године били нуђени на продају са лажним пореклом на различитим интернет аукцијама.⁵ У прилог томе сведоче закључци Експертске групе Интерпола са трећег годишњег састанка 2006. године када је препознато да праћење незаконите трговине културним добрима путем интернета представља изазов због: а) велике различитости

2 Нацрт Националне стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године, 108–110, <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-/-nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf>, 15.7.2017.

3 *Ibid.*, 83.

4 Destruction and trafficking of cultural heritage, UNESCO's actions and cooperation with the EU, 23, http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/85382/PLANCHE_Edouard_EN_PPT%20slides_CULT_PH_Destruction_13-07-2015.pdf, 15.7.2017.

5 N. Brodie, „The Internet Market in Antiquities“, Countering Illicit Traffic in Cultural Goods: The Global Challenge of Protecting the World's Heritage (ed. F. Desmarais), International Council of Museums, Paris 2015, 16–17.

предмета који се нуде за продају; б) различите локације или платформе за продају културних објеката на интернету; в) недостатка информација које ометају правилну идентификацију предмета; г) ограниченог времена за реаговање због кратког периода трајања понуда о продаји културних добара на интернету; д) правног положаја предузећа, ентитета или појединаца који служе као платформа за трговину културним добрима преко интернета; е) сложених питања везаних за надлежност у вези са продајом као и чињенице да се продати предмети често налазе у земљи различитој од оне у којој се налази интернет платформа.⁶

2. ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАТАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА

Препознајући наведене изазове, Економско-социјални савет Уједињених нација је у Резолуцији 2008/23 од 24. јула 2008. године о борби против трговине културним добрима истакао да је неопходно да се обезбеде ефикасне мере за спречавање преноса незаконито стечене културне имовине преко интернета и повраћај њеним правим власницима. С тим у вези, препорука је да се истражи могућност успостављања јединственог онлајн портала који би омогућио приступ свим националним и међународним базама података о украденим или несталим предметима.⁷ Ради постизања тог циља државе би требало да раде на успостављању јединствене националне базе података која би требало да буде свеобухватна и координисана тако да садржи све релевантне податке о културним добрима у јавном или приватном власништву. Ова база података треба да буде доступна свим националним и иностраним органима власти, путем вишејезичног онлајн портала или дигиталне базе података ради лакшег приступа и унакрсне провере. Такође, државе би, у сарадњи са културним институцијама и приватним сектором, могле размотрити усвајање заједничког вишејезичног међународног стандарда за попис културних добара као средства за олакшавање размене и ширења информација. У вези са овим, државе би могле користити као референтну тачку постојеће националне и међународне стандарде, као што је ID културног добра.⁸ То је једноставан стандард за снимање података о културним и природним објектима, који помаже институцијама, заједницама и појединцима да разумеју како документовати уметност и антиквитете на униформан начин. Осим тога, путем ID се олакшава прона-

6 UNESCO, INTERPOL, ICOM, Basic Actions concerning Cultural Objects being offered for Sale over the Internet, http://obs-traffic.museum/sites/default/files/ressources/files/UNESCO_Basic_Actions_Sales_Internet.pdf, 15.7.2017.

7 UNODC, Protection against trafficking in cultural property, 15, https://www.unodc.org/documents/organized-crime/trafficking_in_cultural/CCPCJ_EG_1_2009_CRP_1/V0987314E.pdf, 15.7.2017.

8 UNODC, Practical assistance tool to assist in the implementation of the International Guidelines for Crime Prevention and Criminal Justice Responses with Respect to Trafficking in Cultural Property and Other Related Offences, United Nations, Vienna 2016, 4.

лазак културних и природних предмета у случају крађе, неовлашћеног извоза и сл. ID културног добра ни на који начин не замењује базе података, већ представља само минимални стандард за његову идентификацију ради обезбеђивања брзог преноса информација између надлежних органа.⁹

Значај база података о украденим културним добрима је вишеструк. Прво, омогућују надлежним органима да провере да ли је неки предмет који је уочен на продаји на интернету украден или није. Друго, олакшавају надлежним органима да се упознају са предметима за које се претпоставља да ће највероватније бити подвргнути недозвољеној трговини. Треће, помажу надлежним органима да прате процес незаконитог промета културних добара из конфликтних зона. Четврто, доносе сигурност потенцијалним купцима културних добара које се нуде на продају путем интернета утолико што ако је неки предмет унет у такву базу података то имплицира да је његово порекло незаконито. Пето, представљају знак упозорења интернет провајдерима да не постављају на своје веб странице предмете који се налазе у базама података о украденим културним добрима као и да их уклоне са истих одмах по сазнању за унос у такве збирке. И шесто, пружају основу за размену података како међу државама тако и у односу са међународним организацијама.

На међународном плану две најрепрезентативније базе података које се односе на културна добра јесу база података о украденим уметничким предметима коју уређује Интерпол и Црвена листа коју уређује МСМ. Ипак, постоји разлика између њих у погледу статуса предмета који се уносе у те базе података. Тако, у базу података Интерпола о украденим уметничким предметима уносе се само они предмети који су званично пријављени као украдени од стране земаља чланица. Недостатак ове базе података је у томе што је у пракси могуће да је неки предмет украден, али није укључен у базу података јер још увек није пријављен полицији као украден или извештај о крађи још није примљен у Интерполу путем званичних канала или објект још није унесен у базу података односно зато што се претраживање објекта врши само на националном нивоу. Стога, корисници који претражују ову базу података не могу бити сигурни да одређени предмет није украден ни онда када се не појави у резултатима претраге. Док су подаци о одређеним предметима доступни само ауторизованим корисницима, дотле општа јавност може отворено приступити одређеним врстама података као што су најновија пријављена украдена уметничка дела, пронађена уметничка дела, уметничка дела која су пронађена, при чему су њихови власници још увек непознати, као и украдени предмети из конфликтних зона Авганистана, Ирака, Сирије и Либије.¹⁰ Додатно, на захтев државе чланице, Интерпол може објавити посебан постер о украденим предметима који се уносе у базу података о украденим уметничким делима како би се подигла свест о украденим предметима и олакшао њихов проналазак. Осим тога, значај

9 International Standards Section Division of Cultural Heritage, Legal and Practical Measures Against Illicit Trafficking in Cultural Property, UNESCO, 2006, 17.

10 Interpol, Database, <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>, 15.7.2017.

постера је у томе што представљају подсетник приватним колекционарима и аукцијским кућама да изврше проверу порекла предмета пре њихове куповине.¹¹ С друге стране, Црвена листа коју уређује МСМ је репрезентативна база података о категоријама заштићених предмета, који су озбиљно угрожени и за које се претпоставља да ће највероватније бити подвргнути недозвољеној трговини. Основна улога ове базе података је да помогне царинским и полицијским службеницима или трговцима и колекционарима да препознају такве предмете, као и да упозори потенцијалне купце да не купују те предмете уколико није доступан ниједан документ о пореклу.¹²

3. КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Државе би требало да размотре усвајање јасне и прецизне дефиниције културних добара како би се испунили захтеви принципа законитости у кривичном праву. Стога је дефинисање објекта радње кривичног дела суштински део националног кривичног законодавства у овој области без којег би трговина културних добара и остала сродна кривична дела остали нејасни концепти. С обзиром на то да кривичноправна заштита треба да буде супсидијарна у односу на заштиту која се пружа другим гранама права, препоручљиво је, да постоји само једна дефиниција културног добра која се конзистентно користи у свим домаћим прописима. Дефинисање концепта културног добра на јединствен начин није релевантно само са аспекта омогућавања кривичног гоњења на националном плану, већ и у погледу пружања међудржавне помоћи у овој области. У супротном, уколико постоје знатне разлике у дефинисању културних добара у различитим националним правима у случају молбе за пружање међународне правне помоћи може доћи до одбацивања захтева за екстрадицију.¹³ С тим у вези, потребно је да државе у кривичном законодавству јасно дефинишу битне елементе кривичног дела трговине културним добрима као и да одреде последице те инкриминације. По правилу, акт трговине културним добрима је повезан са широким спектром понашања везаним за незаконито кретање културних добара на тржишту, која могу бити међународне или националне природе.¹⁴ Под незаконитим прометом културних добара подразумевају се, у зависности од важећег националног и међународног законодавства, нарочито крађе из музеја, верских локалитета и других јавних или приватних места, незаконита ископавања археолошких предмета, укључујући подводна ископавања, уклањање културних добара током оружаних сукоба или војне окупације, недозвољени извоз и увоз културних добара, нелегалан пренос власништва над културним добрима (продаја, куповина, претпоставка хипотекарног дуга, размене, донација или

11 Interpol, Posters, <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Posters>, 15.7.2017.

12 International Standards Section Division of Cultural Heritage, 16.

13 UNODC (2016), 37.

14 *Ibid.*, 39.

наслеђа), производња, трговина и коришћење фалсификоване документације, промет лажних или фалсификованих културних добара.¹⁵ Инкриминисање илегалног увоза и извоза културних добара је неопходно зато што илегални извоз националне културне имовине лишава државе права на њихово културно наслеђе. Штавише, илегални извоз или увоз културних добара често је први корак ка незаконитом стављању на тржиште. Стога, одсуство предвиђања ових дела на јединствен начин у различитим националним правним оквирима може отежати међународну административну и правосудну сарадњу у циљу заплене, одузимања и враћања илегално увезене или извезене културне имовине.¹⁶

Чињеницу да је културно добро незаконито прибавила особа у чијем поседу је нађено доказује се на основу објективних чињеничних околности, укључујући и када је културна имовина регистрована у јавно доступној бази података, чиме би терет доказивања дела јавном тужиоцу био поједностављен. Такве базе података треба да буду јавно доступне, било од стране опште јавности без система регистрације или само функционерима и запосленима у културним установама, аукционарима и др. путем уношења лозинки. На овај начин, земље могу размотрити увођење у своје кривично законодавство претпоставке знања о незаконитом пореклу културног добра када је оно регистровано у бази података као објект незаконите трговине.¹⁷

На међународном плану, охрабрује чињеница да је Савет министара Савета Европе 19. маја 2017. године усвојио Конвенцију о кривичним делима која се односе на културна добра¹⁸ (у даљем тексту: Конвенција), тренутно једини међународни споразум који се посебно бави криминализацијом недозвољене трговине културним добрима, укључујући и путем интернета.¹⁹ Конвенција је отворена за потписивање како државама чланицама Савета Европе, тако и државама нечланицама, при чему је услов за њено ступање на снагу постојање најмање пет ратификација, укључујући најмање три од стране држава чланица.²⁰ Основни циљеви Конвенције су превенција и борба против уништавања, оштећења и промета културних добара, јачање одговора кривичног правосуђа на сва кривична дела која се односе на културна добра као и промовисање националне и међународне сарадње у

15 ICOM, Fighting Illicit Traffic, <http://icom.museum/programmes/fighting-illicit-traffic/>, 15.7.2017.

16 UNODC (2016), 40.

17 *Ibid.*, 47.

18 У смислу ове конвенције, појам културне имовине означава имовину покретну или непокретну, која је по верској или световној основи одређена од стране сваке државе као значајна за археологију, етнологију, праисторију, књижевност, уметност или науку. За детаљну листу заштићених категорија културних добара „V.“ Convention art. 2.

19 Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property– Convention, Council of Europe Treaty Series – No. 221/2017.

20 Chart of signatures and ratifications of Treaty 221, Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property, http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/221/signatures?p_auth=1Lwi23Yn, 17.7.2017.

борби против кривичних дела која се односе на културна добра.²¹ У контексту кривичног материјалног права Конвенција налаже свакој држави уговорници да у национално законодавство унесе следећа кривична дела и то: крађу и друге облике незаконитог присвајања, незаконито ископавање и уклањање, илегални увоз или извоз, прибављање, уништење и оштећење односно стављање у промет културног добра као и фалсификовање докумената.²² Незаконит промет културних добара путем интернета се састоји у стављању на тржиште претходно украдених, илегално увезених или извезених или на други начин прибављених односно присвојених примерака. Под илегалним увозом Конвенција подразумева увоз покретних културних добара која су украдена у другој држави, ископана без дозволе прописане законом државе у којој се вршило ископавање или ископана у складу са овлашћењем прописаним законом државе у којој се ископавање врши, али која су незаконито задржана или извезена у супротности са законом државе која је класификовала и дефинисала такву културну имовину. На субјективном плану потребно је да је учинилац знао да је културна имовина украдена, ископана или извезена у супротности са законом државе у којој је дело извршено. С друге стране, под илегалним извозом подразумева се извоз покретних културних добара који је забрањен домаћим правом или извршен без дозволе, као и извоз покретних културних добара која су незаконито увезена. Коначно, у вези са незаконитим прометом културних добара Конвенција предвиђа као кривично дело стављање на тржиште покретних културних добара која су украдена, неовлашћено ископана или илегално увезена односно извезена. На субјективном плану потребно је да учинилац зна или је требало да зна за незаконито порекло на основу извршења дужне пажње приликом стављања културних добара на тржиште. Такође, Конвенција предвиђа следеће отежавајуће околности кривичних дела наведених у Конвенцији које се цене приликом одмеравања казне и то: а) ако је извршено од стране лица злоупотребом поверења које им је дато у својству професионалаца (нпр. рестауратори, конзерватори, кустоси, аукционари и трговци културним добрима и сл.)²³, б) ако је учињено од стране јавног службеника задуженог за очување или заштиту покретних или непокретних културних добара, под условом да се он намерно уздржавао од правилног обављања својих дужности у циљу стицања користи, в) ако је извршено у оквиру криминалне организације; г) ако је учињено од стране лица које је раније био осуђено за неко дело наведено у Конвенцији.²⁴ Коначно, Конвенција предвиђа да покушај кривичних дела као и радње подстрекавања и помагања треба да буду кажњиви.²⁵

21 Convention, art. 1.

22 Convention, art. 3–10.

23 Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property, <https://rm.coe.int/1680710437>, 17.7.2017.

24 Convention, art. 15.

25 Convention, art. 11.

У односу на Конвенцију може се приметити да је Кривични законик (у даљем тексту: КЗ) скоро у потпуности одговорио њеним захтевима.²⁶ Ово стога што су кривична дела наведена у Конвенцији већ предвиђена у КЗ. Тако, крађа културних добра је у КЗ предвиђена као облик тешке крађе члан 205 став 3. Други облици незаконитог присвајања културног добра су у КЗ предвиђени као тежи облик кривичног дела утаје члан 207 став 4. Прибављање покретних културних добара у случају када је учинилац знао или требало да зна за незаконито порекло је у КЗ прописано као кривично дело прикривања, члан 221 ст. 1 и 2. Илегални извоз и увоз културних добара без претходног одобрења надлежног органа је у КЗ прописан као кривично дело неовлашћено изношење и уношење културног добра члан 221а став 1. Штавише, када је реч о овом кривичном делу може се уочити да КЗ пружа ширу заштиту од Конвенције јер наводи да тежи облик дела постоји уколико је извршено према културном добру од изузетног или великог значаја члан 221а став 2. Незаконито ископавање и уклањање културне имовине је шире постављено у Конвенцији, али се може подвести под кривично дело из КЗ неовлашћено извођење археолошких радова које има основни и тежи облик. Фалсификовање докумената како је дефинисано Конвенцијом може се подвести под неко од кривичних дела против правног саобраћаја чл.355–358. Уништење и оштећење културног добра под тим називом, ван случајева када се предузима за време рата или оружаног сукоба члан 383 став 1, није предвиђено у КЗ, али се може подвести под кривично дело уништење и оштећење туђе ствари члан 212 став 1. Коначно, радња извршења стављања у промет културног добра које је украдено, илегално увезено или извезено односно ископано без дозволе надлежног органа није предвиђена као кривично дело што је неприхватљиво и захтева да се *de lege ferenda* криминализује, између осталог и због спречавања недозвољене трговине преко интернета.

4. ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА

Посебно је значајно што Конвенција посвећује посебну пажњу предузимању превентивних мера на националном и међународном плану ради спречавања кривичних дела која се односе на културна добра.²⁷ У том смислу, Конвенција препознаје да је неопходно сачинити базе података о националној културној својини. С тим у вези, потребно је донети законске одредбе за све субјекте који су укључени у трговину културним добрима и увести обавезу успостављања евиденције о њиховим трансакцијама које ће бити на располагању надлежним органима држава. Такође, неопходно је прописати процедуре контроле увоза и извоза, у складу са релевантним

26 Кривични законик, *Сл. гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

27 Convention, art. 20–21.

међународним инструментима који подлежу издавању одређених сертификата. Ради постизања наведених превентивних мера треба основати централни национални орган или оснажити постојеће органе власти у области активности везаних за заштиту културних добара. Посебно је важно створити могућности надлежним органима држава да прате и пријављују сумњиве послове или продаје путем интернета. Стога, свака страна уговорница треба да размотри предузимање законских и других мера како би се обезбедило да лица, јединице или службе задужене за истрагу буду специјализоване у области борбе против трговине културним добрима.²⁸ Успостављање специјализованих обука је неопходно због сложености начина извршења кривичних дела која се односе на културна добра путем интернета, те ради разумевања начина рада легалних и илегалних тржишта уметности и старина.²⁹ У циљу ширења информација које се односе на било коју културну имовину која је предмет кривичног дела дефинисаног Конвенцијом надлежни орган власти треба да охрабрује интернет провајдере, платформе и продавце на интернету да сарађују у спречавању и откривању случајева трговине културним добрима учествујући у изради и спровођењу релевантних политика. У прилог томе, државе би требало да закључе билатералне споразуме са интернет провајдерима и *online* аукционарима којима би се успоставила обавеза надгледања сумњивих трансакција и достављања обавештења о томе.³⁰ Пример добре праксе у сузбијању незаконитог промета културних добара путем интернета представља потписан Меморандум о сарадњи између Швајцарске федералне канцеларије за културу и eBaу, с циљем ограничавања продаје археолошких предмета. Компанија се сложила да на својој платформи допусти само понуде археолошких предмета уз достављене документе од стране надлежних домаћих или страних власти и доказивање њиховог правног порекла. Овај споразум означава јасно премештање одговорности на платформе, које су у прошлости само обезбеђивале техничка средства купцима и продавцима приликом трансакција, одбијајући било какву властиту одговорност. Досадашња искуства су веома охрабрујућа јер су понуде за продају археолошких предмета драстично опале до тачке када се може рећи да су постале незнатне. Сличне споразуме су закључиле аустријске и немачке власти са е-платформама у својим земљама, а резултати су такође уочљиви.³¹ Дакле, пилот пројекти са којима је започето у Аустрији, Швајцарској и Немачкој, указују да је продаја културних добара на eBaу дозвољена само ако продавац може доказати аутентичност и документовано доказати њихово порекло. У супротном, објекат се уклања

28 Convention, art. 18.

29 UNODC (2016), 55.

30 *Ibid.*, 12.

31 K. H. Kind, The Role of INTERPOL in the Fight against the illicit Trafficking in Cultural Property, http://www.ufficiostudi.beniculturali.it/mibac/export/UfficioStudi/sito-UfficioStudi/Contenuti/Archivio-Newsletter/Archivio/2010/Newsletter-2/visualizza_asset.html_537139768.html, 15.7.2017.

са интернет странице eBay.³² С друге стране, купцима културних добара који се нуде на продају на интернет платформама саветује се да провере или затраже проверу легитимног порекла предмета, укључујући документе који пружају доказе о извозу и увозу као и да траже доказ о правном власништву продавца. У случају сумње треба извршити проверу порекла преко надлежних националних органа земље порекла или Интерпола, МСМ и сл. организација.³³ У области пружања међународне правне помоћи државе треба да допринесу међународном прикупљању података о трговини покретним културним добрима разменом информација или међусобним повезивањем националних база података о културним добрима који су предмет кривичног дела дефинисаног Конвенцијом. Поред превентивних мера наведених у Конвенцији државе би требало да развијају промоцију и подршку свеобухватном програму за подизање свести јавности о потреби бриге о културном наслеђу. Ово се може постићи путем програма за децу и малолетнике у школама, олакшавања јавног приступа релевантним културним институцијама и догађајима или програма којима је циљ унапређење знања грађана о културној баштини. Ова превентивна мера може бити нарочито корисна будући да би свеобухватно познавање уметности, националне културе, наслеђа, његове историјске, уметничке и економске вредности могло деловати одвраћајуће у погледу вршења кривичних дела која се односе на културна добра.³⁴

5. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду да је дигитализација културног наслеђа један од кључних задатака на плану културне политике, државе су дужне да предузму мере за очување националне културне баштине. Једна од таквих мера јесте израда и умрежавање база података о украденим културним добрима чиме се омогућава надлежним државним органима да брзо и једноставно размене и упореде обрађене податке. Чини се да успостављање таквих база података представља кључан корак у борби против незаконите трговине културним добрима путем интернета, узимајући у обзир чињеницу да живимо у компјутеризованом друштву у коме се све више легалних али и нелегалних трансакција обавља путем конекција између више рачунара. Осим тога, на плану превенције неопходно је подстицати државе да закључују билатералне споразуме са интернет провајдерима и онлајн аукционарима ради успостављања контроле трансакција које се односе на културна добра путем интернета. Такође, потребно је успоставити сарадњу са међународ-

32 J. A. Kreder, J. Nintrup, „Antiquity Meets the Modern Age: eBay’s Potential Criminal Liability for Fake and Stolen International Antiquity Sales“, Case Western Reserve Journal of Law, Technology & the Internet, 1/2014, 148.

33 UNESCO, INTERPOL, ICOM, Basic Actions concerning Cultural Objects being offered for Sale over the Internet, http://obstraffic.museum/sites/default/files/ressources/files/UNESCO_Basic_Actions_Sales_Internet.pdf, 15.7.2015.

34 UNODC (2016), 33.

ним организацијама ради пружања међународне правне помоћи у циљу повезивања националне са базом података нпр. Интерпола и МСМ. Најзад, важна превентивна мера треба да буде подизање свести о значају очувања националне културне баштине путем интернет медија како би се генерално превентивно деловало на грађане да не врше кривична дела која се односе на културна добра. С друге стране, када је реч о кривичноправној заштити остаје да се види да ли ће државе и у којој мери бити вољне да прихвате и ратификују Конвенцију Савета Европе о кривичним делима која се односе на културна добра узимајући у обзир да је то једини међународни споразум који се посебно бави криминализацијом недозвољене трговине културним добрима. Поредеши решења из Конвенције и КЗ иако је уочен висок степен подударности, радња стављање у промет културног добра које је украдено, илегално увезено или извезено односно ископано без дозволе надлежног органа није предвиђена као посебно кривично дело што би требало учинити у наредном периоду ради комплетне хармонизације решења. С тим у вези, ову радњу извршења поготово треба криминализовати због све учесталијих случајева незаконитог промета украдених културних добара путем различитих интернет платформи. Коначно, ради постизања ефикасности на плану сузбијања кривичних дела која се односе на културна добра неопходно је радити на специјализацији правосудних актера у смислу похађања обука, семинара и предавања, те полагања стручних испита који се верификују издавањем сертификата. Ово је изузетно важно успоставити у пракси јер треба бити свестан да само постојање базе података о украденим културним добрима не доноси користи ако се она не употребљава на адекватан начин у конкретним кривичним поступцима.

Nikola Paunović

Research Intern, Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET

Summary

Digitisation of cultural heritage becomes one of the strategic goals of the development of the culture of contemporary era. Although the primary goals in this area are strengthening of the institutional framework through the adoption of new laws or amendments to existing ones as well as strengthening the capacities of competent state authorities and local self-government bodies for the protection of cultural heritage, the author deals with the analysis of the importance of creating databases of stolen cultural goods. Namely, in spite of the fact that the internet should be used as the main means of presenting the digitized cultural heritage, it is often abused in practice by committing the criminal acts of illicit trade. Bearing in mind that on May 19, 2017 the Council of Ministers of the Council of Europe adopted the Convention on Criminal Offenses Relating to Cultural

Property, the author specifically considers its solutions. The basic aim of the paper is to prove the causal relationship between the use of the internet and the illegal trade on the internet. In this regard the main idea of paper is to show that it is necessary to establish databases of stolen cultural property in order to prevent illegal trade via the internet, and to develop international cooperation in the fight against criminal offenses related to cultural property.

Keywords: databases, cultural goods, internet, digitisation, illicit trafficking